

А.І. МАРУЩАК, доктор юридичних наук, доцент

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ У ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ

Анотація. *Щодо визначення основних напрямів досліджень з питань інформаційної безпеки у юридичній науці.*

Аннотация. *Относительно определения основных направлений исследований по вопросам информационной безопасности в юридической науке.*

Summary. *As to determination of core directions of researches related to informative security in jurisprudence.*

Ключові слова: інформаційна безпека, юридичні науки.

До недавнього часу проблематика інформаційної безпеки здебільшого була предметом дослідження технічної науки, однак на даний час вона все більше набуває міжгалузевого характеру. Питання безпеки особи, суспільства, держави у процесі спілкування, обміну, поширення, захисту інформації тощо цікавлять представників філологічної, психологічної, педагогічної і юридичної науки. Термін “юридична наука” у цьому дослідженні свідомо використовуємо в однині, включаючи до змісту відповідного поняття увесь обсяг наукових здобутків представників фундаментальних та галузевих юридичних наук: теорії держави і права, конституційного права, адміністративного права, цивільного права, інформаційного права тощо.

У цій роботі розпочинаємо дискусію щодо блоку проблем саме юридичної науки – визначення основних напрямів досліджень з питань інформаційної безпеки.

Вирішення наукового завдання, що полягає у визначенні основних напрямів досліджень в юридичній науці проблем інформаційної безпеки, можливе на основі двох підходів. Перший полягає у ретроспективному аналізі останніх досліджень юристів у цій сфері, другий – в аналізі формалізованих Вищою атестаційною комісією України напрямів досліджень у відповідних паспортах спеціальностей.

Відповідно до першого підходу до вирішення поставленого наукового завдання варто виділити дослідження І.В. Арістової щодо державної інформаційної політики [1], Б.А. Кормича з організаційно-правових основ політики інформаційної безпеки України [2], О.В. Олійник з питань організаційно-правових засад захисту інформаційних ресурсів України [3]. Досліджуються також питання кримінальної відповідальності за незаконне втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп’ютерів), систем та комп’ютерних мереж [4], а також проблеми обігу окремих видів інформації з обмеженим доступом, зокрема банківської таємниці [5] тощо. Однак на основі проведених досліджень важко сформувати основні напрями науково-теоретичної розробки правових проблем інформаційної безпеки. Тому більш ефективним вважаємо другий підхід – на основі формалізованих у паспортах юридичних спеціальностей напрямів наукових досліджень.

Доречним у цьому контексті видається підхід, відповідно до якого класичні напрями досліджень юридичної науки застосовувалися б до проблем, пов’язаних з інформаційною безпекою. Маємо на увазі:

науково-теоретичне обґрунтування доцільності правового регулювання суспільних відносин, що виникають з приводу інформаційної безпеки особи, суспільства, держави;

визначення основних понять та категорій, які застосовуватимуться для унормування відповідних суспільних процесів;

наукові розробки щодо повноважень суб’єктів суспільних інформаційно-безпекових відносин, форм і методів їх реалізації;

дослідження питань юридичної відповідальності за правопорушення у сфері інформаційної безпеки.

Проблеми науково-теоретичного обґрунтування доцільності правового регулювання суспільних відносин, що виникають з приводу інформаційної безпеки особи, суспільства, держави, мають не лише актуальність, а й практичне значення. Адже, приміром, регулювання відносин щодо поширення інформації у мережі Інтернет може відбуватися як за участю держави (як у Китаї), так і без правового впливу. Однак рівень захищеності інформаційних інтересів держави, а у багатьох випадках – суспільства і особи, може бути різним залежно від наявності (відсутності) правового регулювання. У цьому контексті варто здійснювати дослідження за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права історія політичних і правових учень у галузі теорії держави і права за напрямом “держави і громадянське суспільство” [6], оскільки саме взаємодія органів державної влади та інститутів громадянського суспільства видається найбільш оптимальним механізмом регулювання відповідних суспільних відносин.

За цією ж спеціальністю актуальними є дослідження прав людини та їх гарантій, особливо з огляду на право людини на інформацію. Не менш важливими вбачаються наукові пошуки за спеціальністю 12.00.01 у напрямі механізму правового регулювання та методів правового регулювання, дії права та його соціальної ефективності. При визначенні методів правового регулювання суспільних інформаційно-безпекових відносин варто врахувати концептуальну відмінність між принципами забезпечення безпеки інформаційних ресурсів та безпеки інформаційного простору держави, які вважаємо основними об’єктами забезпечення інформаційної безпеки держави, основою інформаційного суверенітету України. Адже при забезпеченні безпеки інформаційного простору необхідно неухильно дотримуватися конституційних принципів свободи слова і права на інформацію, тоді як при забезпеченні безпеки інформаційних ресурсів ключовими є цілісність, доступність, повнота інформації тощо. Тому і метод правового регулювання при забезпеченні безпеки інформаційних ресурсів має бути переважно імперативний, оскільки стосується здебільшого охорони права на інформацію з обмеженим доступом, а при забезпеченні безпеки інформаційного простору держави – диспозитивний, оскільки пов’язаний із свободою учасників інформаційних відносин на вільний вибір форм та способів отримання і поширення інформації.

Актуальними для теоретико-правового розкриття проблем інформаційної безпеки видаються дослідження співвідношення права і моралі (особливо в контексті діяльності Національної експертної комісії з питань захисту суспільної моралі), правосвідомості, правової культури суспільства та особи, правової і правомірної поведінки тощо.

Значні зусилля юридичної науки мають спрямовуватися на визначення основних понять та категорій, які застосовуватимуться для унормування суспільних процесів з приводу інформаційної безпеки. І перша проблема, яка є предметом дослідження юридичної науки, – це визначення змісту поняття “інформаційна безпека”. При цьому найбільш дискусійним серед науковців є питання об’єктів інформаційної безпеки: ними визнаються й інтереси держави в інформаційній сфері, й інформаційні права громадян та усього суспільства, і лише безпека інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах тощо. Зважаючи ж на багатоваріантність складу і змісту об’єктів інформаційної безпеки, звернемо увагу на позиції провідних науковців з даного питання.

Дослідники виокремлюють інформаційну безпеку людини і суспільства та інформаційну безпеку держави, включаючи в комплекс питань інформаційної безпеки людини та суспільства, зокрема, і “забезпечення інформаційних прав і свобод людини і громадянина, забезпечення дієздатних правових та організаційних механізмів захисту відповідних прав” [2]. В Основних засадах розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки, інформаційну безпеку визначено як “стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства держави, при якому запобігається нанесення шкоди через неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації” [7, п. 13, розділ III]. Звичайно, закріплене ключове поняття “інформаційна безпека” на рівні закону є орієнтиром для подальшого дослідження його змісту. Однак не менш важливим є напрям дослідження щодо визначення співвідношення тотожних понять, які використовуються у чинному законодавстві і спричиняють неоднозначне розуміння структури інформаційної безпеки. Наприклад, поняття “безпека інформації” визначається як захищеність пристроїв, процесів, програм, середовища та даних, яка забезпечує цілісність інформації, що обробляється, зберігається й пересилається [8], а “безпека мережі” (англ. Network Security) – як заходи, які забезпечують захист локальної обчислювальної мережі від несанкціонованого втручання в її роботу чи спроб порушення нормальної роботи її елементів [8]. Поняття “безпека даних автоматизованої системи” (англ. AS Data Security) використовується у такому розумінні: властивість організації доступу до даних, що забезпечує їх захист від несанкціонованого використання, навмисного чи ненавмисного спотворення або руйнування [9]. Не узгоджується з визначенням поняття “інформаційна безпека” і родове поняття “інформаційна безпека телекомунікаційних мереж” як здатність телекомунікаційних мереж забезпечувати захист від знищення, перекручення, блокування інформації, її несанкціонованого витоку або від порушення встановленого порядку її маршрутизації [10, ст. 1].

Наступна група напрямів дослідження проблем інформаційної безпеки стосується розробок щодо повноважень суб’єктів відповідних суспільних відносин, форм і методів реалізації таких повноважень. Такі дослідження доцільно здійснювати у межах спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. І хоча зазначена спеціальність передбачає такий напрям досліджень у галузі інформаційного права, як “інформаційна безпека та її місце в системі забезпечення національної безпеки” [6], він (напрямок) не охоплює усієї багатоаспектності інформаційної безпеки особи, суспільства і держави.

Остання група досліджень проблем інформаційної безпеки пов’язана з питаннями юридичної відповідальності за правопорушення. Такі дослідження варто здійснювати у межах паспортів юридичних спеціальностей 12.00.01, 12.00.04, 12.00.07 та 12.00.08.

Однак не всі напрями досліджень юридичної науки, які знайшли своє формальне відображення у паспортах спеціальностей, більшість з яких затверджено Постановою Президії ВАК України від 08.10.08 р. № 45-06/7, спрямовані на розкриття основних теоретико-правових проблем інформаційної безпеки. Тому є потреба у деталізації напрямів дослідження, що стосуються забезпечення інформаційної безпеки як складової національної безпеки, а саме – відобразити правові методи та технології протидії загрозам інформаційній безпеці держави, суспільства, особи, обґрунтовувати заходи щодо захисту національних інтересів в інформаційній сфері від зовнішніх та внутрішніх загроз інформаційним ресурсам та інформаційному простору держави. У такому контексті актуальним видаються наступні напрями досліджень юридичної науки:

закріплення національних інтересів України в інформаційній сфері у нормативно-правових актах;

правові засади забезпечення інформаційної безпеки держави, суспільства та особи;

правові механізми забезпечення інформаційної безпеки держави;

теоретико-правові засади протидії загрозам інформаційній безпеці України;

теоретичні і правові основи захисту інформаційного простору України;

теоретичні і правові основи захисту інформаційних ресурсів України;

компетенція державних органів України, зокрема правоохоронних, щодо забезпечення інформаційної безпеки України;

взаємодія державних органів України в процесі забезпечення інформаційної безпеки держави;

теоретико-правові основи оцінювання протиправних дій учасників інформаційно-психологічного протистояння;

теоретико-правові основи використання комунікаційних каналів з метою здійснення інформаційного впливу;

міжнародний досвід діяльності державних органів із забезпечення інформаційної безпеки тощо.

На сьогодні практичного значення набувають дослідження з розробки наступної тематики:

проблеми забезпечення поширення “позитивної” достовірної інформації про державу, органи влади;

проблеми обігу та захисту персональних даних в інформаційно-телекомунікаційних системах органів державної влади та інших суб’єктів;

проблеми комунікації органів державної влади між собою, а також з громадськістю, юридичними особами приватного права, і у цьому контексті цікавою є розробка Міністерством юстиції України законопроекту “Про основні засади державної комунікативної політики” (наказ Міністерства юстиції України від 15.02.10 року № 125/7);

новітні організаційно-правові форми інформаційно-аналітичної роботи, спрямованої на забезпечення інформаційної безпеки тощо.

Висновок.

Інформаційна безпека є актуальним об’єктом дослідження юридичної науки. Сучасний стан відносин, що виникають з приводу реалізації законних прав та інтересів особи, суспільства, держави в інформаційній сфері, потребує оновлення і відповідного закріплення напрямів дослідження теоретико-правових питань забезпечення інформаційної безпеки. Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі є розкриття основних понять та категорій для їх використання при розробці прикладних проблем інформаційної безпеки. Адже саме розмежування основних понять у цій сфері, їх уніфіковане застосування у процесі нормотворчої діяльності сприятиме однозначному розумінню основних завдань забезпечення інформаційної безпеки особи, суспільства, держави. А це, в свою чергу, підвищуватиме ефективність практичної діяльності суб’єктів забезпечення інформаційної безпеки.

Використана література

1. Арістова І.В. Державна інформаційна політика та її реалізація в діяльності органів внутрішніх справ України : організаційно-правові засади : дис. ...д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Арістова Ірина Василівна. – К., 2002. – 476 с.
2. Кормич Б.А. Організаційно-правові основи політики інформаційної безпеки України : автореф. дис. ...докт. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Б.А. Кормич. – Х., 2004. – 41 с.

3. Олійник О.В. Організаційно-правові засади захисту інформаційних ресурсів України : дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.07 / Олійник Олег Вікторович. – К., 2006. – 201 с.
4. Карчевський М.В. Кримінальна відповідальність за незаконне втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж (аналіз складу злочину) : автореф. дис. ...канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / М.В. Карчевський. – Луганськ, 2002. – 22 с.
5. Гетманцев Д.О. Банківська таємниця : особливості її нормативно-правового регулювання в Україні та в законодавстві зарубіжних країн : автореф. дис. ...канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Д.О. Гетманцев. – К., 2003. – 23 с.
6. Постанова президії ВАК України від 8 жовтня 2008 р. № 45-06/7.
7. Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки : Закон України від 9 січня 2007 року // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – Ст. 102.
8. ДСТУ 2229-93 “Локальні обчислювальні мережі. Терміни та визначення”.
9. ДСТУ 2226-93 “Автоматизовані системи. Терміни та визначення”.
10. Про телекомунікації : Закон України від 18 листопада 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 12. – Ст. 155.

~~~~~ * * * ~~~~~